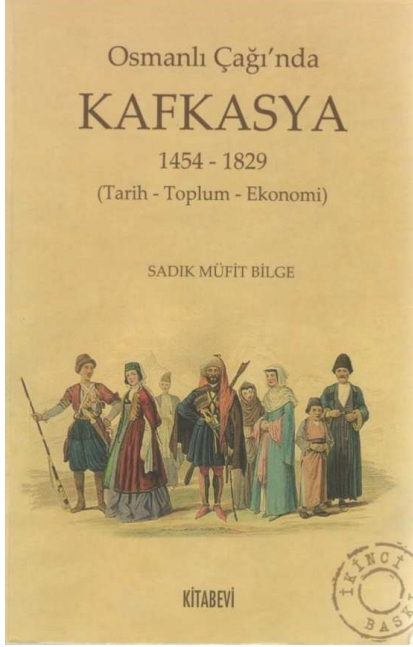

Sadık Müfit BİLGE, **Osmanlı Çağı'nda Kafkasya 1454-1829 (Tarih-Toplum-Ekonomi)**, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2015, 738 sayfa

Aybüke GÜZAY*

İlk baskısı 2012 tarihinde yayımlanan "Osmanlı Çağı'nda Kafkasya 1454-1829 (Tarih, Toplum, Ekonomi) adlı bu eser, Çerkes/Kabardey kökenli bir Osmanlı ailesinden gelen araştırmacı Sadık Müfit Bilge tarafından kaleme alınmıştır. Kitabın yeni baskısı tekrar gözden geçirilerek düzenlenmiş, üçüncü ve dördüncü bölümlere ilaveler yapılarak daha kapsamlı bir eser meydana getirilmiştir.

Osmanlı Devleti bağlamında Kafkasya tarihi ile ilgili araştırmalarda ülkemizde büyük bir eksiklik söz konusudur. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'ya yönelik siyasetleri ve faaliyetleri çok az bilinmekte ve bilinenler de hatalı olabilmektedir. Bu noktadan hareketle, hem bu eksikleri gidermek hem de bilinmeyenleri su yüzüne çıkarmak amacıyla yazılmış bu eser, 25 yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Eserde, Osmanlı-İran ve Rusya'nın bölgede hâkimiyet sağlamak amaçlı mücadeleleri sunulmuş olduğu gibi, Kafkasya halklarının günlük yaşamlarından geleneklerine, kullanmış oldukları eşyalardan ve giyimlerden evlerinin nasıl döşendiğine dair birçok bilgiyi bulmak mümkündür.

Dört bölüm ve bir son sözden meydana gelen eserde belirli tarihler arasında Kafkasya coğrafyasının durumunu gösterir dört adet harita bulunmaktadır. Eserde konu alınan tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nde tahta geçen padişahlar, İran şahları, Rus Çarları ve İmparatorlarının yanı sıra Kafkasya coğrafyasında hüküm sürmüş prenslik ve krallıkların hükümdarlarının listesi ekler kısmında sunulmuştur. Söz konusu olan kısımda ayrıca Kafkasya'da görev yapan Rus yöneticiler, Kafkasya halklarına mensup padişah analarının ve sadrazamların listesi de yer almaktadır. Yazarın bir de Terimler sözlüğüne yer vermiş olması okuyucuya büyük fayda sağlamaktadır ki; Kafkasya coğrafyasına ve halkın günlük yaşamlarına dair bilinmeyen

* Aybüke Güzay, Milli Eğitim Bakanlığı, İzmir.

birçok kelimenin anlamı bu kısımda açıklanmıştır. Kaynakçası da zengin olan eserde Ortaçağ Bizans, Arap ve Avrupa kaynaklarının yanı sıra; Osmanlı, Gürcü, Dağıstan, Çerkes, Azeri ve az da olsa Rus kaynaklarına yer verilmiştir. Bu hususta yazar, kitabının isminden de anlaşılacağı üzere Osmanlı çağında Kafkasya coğrafyası üzerine bir araştırma yapmış; dolayısıyla Kafkasya tarihini Osmanlı açısından ele aldığını vurgulamıştır. Bundan ötürü “taraf” olduğunu dile getirmekte ve kullanmış olduğu kaynakların ağırlıklı olarak Osmanlı bakış açısını yansıtacak olan eserlerden oluştuğunu belirtmektedir.

“Kafkasya’nın Coğrafi Sınırları, Etnik, Sosyal, Dinî ve Siyasî Durumu” başlıklı ilk bölüm, genel bir girişi içermektedir. Bu bölümde, Kafkasya coğrafyasının sınırları belirlenmiş; coğrafi şartları anlatılmış, bölgedeki önemli dağlara, nehirlere, göllere ve geçitlere yer verilmiştir. Kafkas halklarının konuştuğu diller ile Kafkasya’da yaşayan halkların dinî ve siyasî durumlarına dair bilgiler sunulmuştur.

En kapsamlı olan **“Osmanlı Çağı’nda Kafkasya’nın Siyasî ve Askerî Tarihi (1454-1829)”** başlıklı ikinci bölümde, Kafkasya’nın bu tarihler arasındaki askerî ve siyasî durumuna yer verilmiştir. Kafkasya coğrafyasının cazip olanakları birçok devleti bu bölgeye çekmiş ve uzun yıllar sürecektir. Bu bölümde, Osmanlı-İran-Rus savaşları tarihsel düzene uygun olarak, yapılan barış anlaşmaları da dâhil olmak üzere düzenli bir şekilde sunulmuştur. Osmanlı Devleti’nin Fatih Sultan Mehmet zamanında Kafkasya coğrafyasına Abhazya’yı alarak adım atmış olması, bu coğrafyaya hâkim olmak isteyen diğer devletleri telaşa düşürmüştür. Safevi Devleti ile uzun yıllar sürecektir ve her iki tarafın da büyük kayıplar vermesine neden olacak kanlı mücadeleler başlamış, bu mücadelelerde Gürcistan da yerini almıştır. Ayrıca bu bölümde Safevi Devleti, Gürcistan ve Dağıstan’ın idarî yapıları, toplum düzeni ve ekonomileri ile ilgili bilgiler verilmiş; Kabardey ve Çerkeslerin siyasî ve idarî manada sınıfsal yapıları anlatılmıştır. Kafkasya coğrafyasının mücadele önderlerinden de bahseden yazar, Kafkasya topraklarının ne kadar önemli olduğunu açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bir bakıma Rusya’nın adım adım Kafkasya’yı işgalinin anlatıldığı bu bölümde, 1829 yılındaki Edirne anlaşması ile Osmanlı Devleti’nin, Kafkasya’daki hâkimiyetini kaybetmesine yer verilmiştir. 400 yıla yakın bir süredir bölgede varlığını hissettiren ve Kafkasya halkları için bir güven kaynağı olan Osmanlı Devleti’nin bölgeden çekilmesi, bölge halkı açısından büyük bir kayıp olduğu gibi hem Osmanlı’da hem de Kafkasya’da derin yaralar açmıştı. Bu durum ise yüzyıllardır süren bu mücadelenin sonu değil, “Büyük Oyun” olarak adlandırılan ve günümüze kadar sürecektir olan bir devrin başlangıcı olmuştur.

“Kuzey Kafkasya’da Osmanlı Savunma Sistemi, Osmanlı Çağı’nda Toplum ve Ekonomi” başlıklı üçüncü bölüm, şehirlerin korunması ve sınırların güvenliği için gerekli olan savunma sistemlerinin, Osmanlı Devleti’nde işleyişine yer verildiği bölümdür. Bu savunma sistemlerinden en

önemlisi kalelerdir. Bu bölümde kalelerin bakımı ve onarımı, buralarda görev yapan muhafızlar, kalelerdeki ulaşım ve haberleşme anlatılmıştır. Ayrıca Kuzey Kafkasya'daki halkların toplumsal yapıları, günlük yaşamları ve gelenekleri, ekonomik kaynakları, giyecek, yemek-içmek, eğlence ve törenleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Kuzey Kafkasya halklarının günlük yaşamlarında, kullandıkları deyimlerde ve sözlerde bize hiç de yabancı olmayan motiflerle karşılaşmak, coğrafyalar ayrı olsa da kültürlerin benzer olduğu hissini uyandırmaktadır. Günümüzde de var olan bu benzerlikler, Kafkasya'da Osmanlı varlığının gerçekten yerleşmiş ve yapılan ticaret vasıtasıyla sadece malların değil kültürlerin de taşınmış olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu bölümde Kırım ve Kafkasya'nın zenginliğinin asıl kaynağı olan köle ticareti üzerinde durulmaktadır.

“XV.-XIX. Yüzyıllarda Kafkasya'da Osmanlı İdari Taksimatı (Tabi Devletler ve Osmanlı Eyaletleri)” adlı son bölümde Osmanlı tabiyeti altında bulunan krallıklar, prenslikler ve eyaletler; bunların tarihi geçmişleri, toplum yapıları ve ekonomik kaynakları anlatılmıştır. Ayrıca savunma sistemlerinde çok önemli bir yeri olan Osmanlı kaleleri; bu kalelerin hangi prenslik ya da krallık içerisinde bulunduğu, ne gibi faaliyetler yapıldığı ve stratejik önemleri ile ilgili bilgiler de verilmiştir. Bunun dışında ticarî canlılığı, ekonomik zenginliği ve etnik çeşitliliği ile önemini korumuş bazı şehirlere de geniş bir şekilde yer verilmiştir.

Sonsöz olarak yazılmış **“Osmanlı Devleti'nden Sonra Kafkasya ve Kafkasya Halkları”** başlıklı bölüm ise Kafkasya coğrafyasında Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesiyle birlikte bölgenin durumunun nasıl şekil aldığına ayrılmıştır. Özellikle Dağıstan'da 1834 tarihinde önder olarak seçilen İmam Şamil'in hür yaşamak uğruna vermiş olduğu mücadele, bağımsızlık savaşı veren tüm toplumlara her devirde örnek olacak bir niteliğe sahiptir. Bu bölümde ayrıca Çerkes sürgününe yer verilmiş, sürgün sırasında yaşanmış olan acılar anlatılmıştır.

“Sadık Müfit Bilge'nin bu eseri, Kafkasya tarihi üzerine Osmanlı bakış açısı ile yazılmış en kapsamlı eserdir.” denilebilir. İdeolojik yargılardan uzak, ön yargılara esir olmadan, akıcı bir dille ve sade bir üslupla yazılmıştır. Osmanlı arşiv belgelerinin ve kaynaklarının ağırlıklı olarak kullanılmış olduğu eserde Kafkasya coğrafyasının, Avrasya coğrafyası ile bağlarının bulunduğu daha kuvvetli bağlarla ilişkili olduğu da ortaya çıkmaktadır. Yazar, 1454 tarihinden itibaren çok uzun bir dönemi ele alarak hem iddiasını ortaya koymakta hem de Osmanlı-Kafkasya arasındaki ilişkileri kapsamlı ve düzenli bir şekilde sunmaktadır. Kafkasya tarihi üzerine birçok araştırma yapılmış ve birçok eser yazılmış olmasına rağmen; siyasî ve askerî tarih dışında, Kafkasya toplumunun kültürel özelliklerini, ekonomik ve sosyal yapılarını ayrıntılı bir şekilde ele alan değerli bir eser olması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca Kafkasya halklarının yaşadıkları zorlukları ve hayat mücadelelerini gün yüzüne çıkarmakta, bu coğrafyanın 400 yıllık dönemine ışık tutmaktadır. “Taraf” olarak yazılmış olmasının ifade edilmesi hususun-

Kitap Deęerlendirme

da ise, yazarın amacının etnik manada “yanlı” bir eser meydana getirip gerçek tarihi değiştirmek veya çarpıtmak amacıyla değil; yerli kaynaklara dayanarak ve Kafkasya Coğrafyasını Osmanlı kaynaklarının dilinden konuşturmak olduğu kanısına varılabilir.